

12. Хусайнов Р.В., Данченко Л.Г. Институційні умови та механізми активізації інноваційної діяльності в Україні / Р.В. Хусайнов, Л.Г. Данченко // Стан та проблеми розвитку національної економіки в умовах перманентних кризових явищ / за ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: Видавець «Сочінський», 2015. – 236 с.
13. Global Competitiveness Report| World Economic Forum 2016–2017 [electronic source]: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

Анотація. В рамках проведеного дослідження економіка знань представлена як особливість мирового хозяйственного развития на современном этапе. Рассмотрено изменение позиций развития Украины в мировой экономике на основе анализа показателей рейтинга глобальной конкурентоспособности. Исследованы составляющие экономики знаний, особое внимание уделено значению образовательного фактора. Приведены примеры системных реформ в области образования ведущих стран мира, изложены общие рекомендации относительно повышения качества образования. Доказывается, что реформы для создания экономики знаний должны быть наиболее приоритетным направлением в экономической стратегии государства.

Ключевые слова: мировое хозяйство, экономика знаний, инновационное развитие, глобализация, интеллектуальный капитал, научно-техническое развитие, национальное хозяйство, наука, образование.

Summary. As part of the study, the knowledge economy is presented as a feature of economic development at the present stage. Consider changes position of Ukraine in the global economy by analyzing the performance ranking of global competitiveness and determined the main obstacles of development. The parts of “knowledge economy” was researched, and the most the educational factor. The study contain the systematic examples of reforms in leading countries and general recommendations for improvement of the education quality. Article proves that reforms to create the knowledge economy should be the top priority of the economic strategy of the country.

Key words: world economy, knowledge economy, innovative development, globalization, intellectual capital, science and technical developments, national economy, science, education.

УДК 339.5:330.15

Цибуляк А. Г.
*кандидат політичних наук,
здобувач кафедри міжнародних фінансів
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Tsybuliak A. G.
*Candidate of Political Sciences,
researcher of international finance department,
Institute of International Relations
of Kyiv National Taras Shevchenko University*

РЕГІОНАЛЬНІ ВЕКТОРИ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

REGIONAL VECTORS OF INFLUENCE OF ECOLOGIZATION ON INTERNATIONAL COMMERCIAL RELATIONS

Анотація. Стаття присвячена дослідженню регіональних векторів впливу екологізації на розвиток міжнародних торговельних відносин. Визначено показники, які характеризують загальні умови економічного, енергетичного, демографічного, географічного розвитку, що мають вплив на екологічні особливості функціонування регіонів та формування їх торговельних орієнтирів. Доведено, що, незважаючи на глобальний характер процесів екологізації міжнародної торговельної взаємодії, спостерігаються певні регіональні особливості пристосування торговельно-виробничих систем до умов сталого розвитку. Виокремлені регіони, які здійснюють переважний вплив на розвиток міжнародних торговельних відносин. Обґрунтовані основні орієнтири впливу зазначених регіонів на формування екологізаційних засад торговельно-економічного співробітництва.

Ключові слова: регіональні вектори впливу, екологізація, міжнародні торговельні відносини, торговельно-економічне співробітництво, торговельно-виробничі системи.

Вступ та постановка проблеми. Світове господарство на сучасному етапі розвитку функціонує в умовах законодавчого й об'єктивного впливу глобалізаційних процесів,

наслідком чого є переплетення економічних, політичних, фінансових, екологічних, культурних, соціальних інтересів його суб'єктів. Серед них суттєве значення мають

екологічні проблеми розширення міжнародної торговельної взаємодії, що є визначальною домінантою сталого розвитку глобальної економічної системи, регіональних та національних господарських механізмів її формування.

Розвиток глобальної економічної системи на етапі її переходу до екологічно-орієнтованого функціонування висуває нові вимоги до всіх її складників. Незважаючи на глобальний характер процесів екологізації міжнародних торговельних відносин, варто відзначити наявність певних регіональних особливостей пристосування торговельних та відповідних виробничих систем до умов екологічно сталого, безпечного для навколишнього середовища розвитку. Інтенсифікація виробничих потужностей з метою забезпечення зростаючого попиту на продукцію, розвиток систем транспортного сполучення для перевезення вантажів, розширення форм та методів економічної співпраці між регіонами світу, залучення значної кількості вичерпних природних ресурсів до процесів міжнародного виробництва, розподілу та споживання спричиняє погіршення екологічної ситуації в світі та приводить до формування регіональних передумов розвитку торговельно-екологічної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження взаємодії процесів екологізації та міжнародної торговельної взаємодії знайшло відображення в наукових працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як К. Андерсон, Н. Андрєєва, О. Балацький, Дж. Бегін, Б. Буркинський, О. Веклич, В. Грищенко, Б. Данилишин, Г. Дейлі, Д. Есті, П. Ерліх, Н. Корнійчук, Л. Купінець, Л. Мельник, Х. Нордстром, Т. Панайоту, С. Писаренко, М. Раушер, Е. Семенюк, І. Синякевич, С. Стівенс, Ю. Туниця, І. Уолтер, Жд. Фарлей, Дж. Холдрен та ін. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання регіонального впливу екологізаційних процесів на здійснення міжнародної торговельної співпраці, вектори трансформації зовнішньоторговельних відносин у контексті врахування регіональних векторів взаємодії.

Метою статті є визначення регіональних векторів впливу екологізації на розвиток міжнародних торговельних відносин та обґрунтування на цій основі трансформаційних змін у торговельно-екологічному співробітництві.

Результати дослідження. Екологічна детермінанта розширення міжнародної господарської співпраці набуває суттєвого значення в контексті ускладнення взаємодії економічного, виробничого, торговельного та природно-ресурсного потенціалів світового ринку. Причини цього варто вбачати насамперед у нерівномірності забезпеченості різних країн та регіонів ресурсною базою для розширення виробничих можливостей, їхніх екологічних характеристик, необхідних для раціонального розвитку експортного складника зовнішньоторговельного співробітництва; різному ступені доступності природних ресурсів, необхідних для реалізації засад екологізаційного функціонування економічних систем; неузгодженості розвитку виробничих та торговельних процесів на регіональному рівні з характеристиками та можливостями навколишнього природного середовища.

Серед основних регіональних векторів, які мають значний вплив на ступінь екологізації експортного виробництва, варто виділити географічно-кліматичні, соціально-демографічні, економічні, інфраструктурні, науково-технічні, політико-правові (рис. 1):

Зазначені вектори формують особливості екологізації виробничого та торговельного потенціалу регіонів світу. Водночас ступінь наділення зазначеними передумовами дає змогу виокремити ті регіони, які здійснюють переважний вплив на екологізацію розвитку міжнародних

торговельних відносин. Провідна частка у світовому експорті (56%) належить ЄС, США, Китаю і Японії [3]. Це є підставою для розгляду зазначених країн та регіонів як визначальних суб'єктів у контексті дослідження регіональних векторів впливу екологізації на розвиток міжнародних торговельних відносин. Водночас варто відзначити, що поряд із зазначеними регіонами важливу роль у світовому експорті починають відігравати країни, що розвиваються, в яких зосереджені виробничі потужності розвинених країн. Серед них варто виділити Таїланд, Індію, Індонезію, Гонконг, Сінгапур та ін. [4] (табл. 1):

Зауважимо, що саме наділення низькою інфраструктурних та природно-кліматичних передумов зумовлює входження таких країн, як Саудівська Аравія, Катар, ОАЕ до структури експортоорієнтованих лідерів світового ринку в торгівлі продукцією паливної та гірничодобувної промисловості. Наявність значних запасів нафти та орієнтація галузевої структури торгівлі на цей вид ресурсів визначає їхні експортні пріоритети, проте обмеженість відносних передумов розвитку торговельного співробітництва на дає змогу розглядаючи зазначені країни як визначальні суб'єкти щодо формування екологічних пріоритетів зовнішньоторговельних відносин [5].

За період 1980–2015 рр. спостерігаються певні трансформаційні тенденції в галузевій структурі провідних регіонів, які мають свій прояв у динамічному зростанні всіх галузевих складників експорту в період 1980–2000 рр. із переважанням темпів росту експорту хімічної, сільськогосподарської продукції та у зростанні частки США в експорті паливної та гірничодобувної продукції і Китаю в експорті готових виробів у період 2000–2015 рр. Варто зауважити, що зазначені регіони не тільки визначають провідні світові тенденції у зовнішньоторговельній співпраці, а й є потужними партнерами у внутрішньорегіональній взаємодії (табл. 2):

Зазначені регіональні особливості торговельної співпраці в комплексному симбіотичному поєднанні з передумовами розвитку їхнього екологічного складника дають змогу визначити систему зведених показників, які мають екологічне спрямування, і є підґрунтям для формування пріоритетних напрямів екологізації господарств розглянутих країн.

З огляду на вагоме значення вказаних регіонів у реалізації стратегічних орієнтирів міжнародних торговельних відносин їхня екологічна активність є ключовим фактором впливу на розвиток екологічного складника глобальної виробничої та торговельної взаємодії. Це знаходить свій прояв у таких площинах формування екологізаційних засад експортоорієнтованого виробництва, як, по-перше, розроблення ініціатив щодо лібералізації торговельної співпраці, в тому числі у сфері екологічної продукції. Йдеться передусім про так звані міжнародні угоди нового покоління. Серед них важливе значення має Трансатлантична угода про торгове та інвестиційне партнерство між США та ЄС, яка може забезпечити до 17% зростання експорту США та ЄС; угода між США та 11 країнами Тихоокеанського й Північно- та Південно-Американського регіонів, що є найбільшою угодою США про вільну торгівлю з регіоном, на який припадає близько половини торгівлі держави; угода із заснування регіональної зони вільної торгівлі, що пропонує Китай країнам, залученим до Азіатсько-Тихоокеанського співробітництва.

Крім того, з 2014 року ЄС разом з іншими окремими членами СОТ розпочали переговори щодо лібералізації світової торгівлі екологічними товарами з метою укладання Угоди про екологічні товари (ЕГА) для усунення бар'єрів у торгівлі товарами, які мають вирішальне

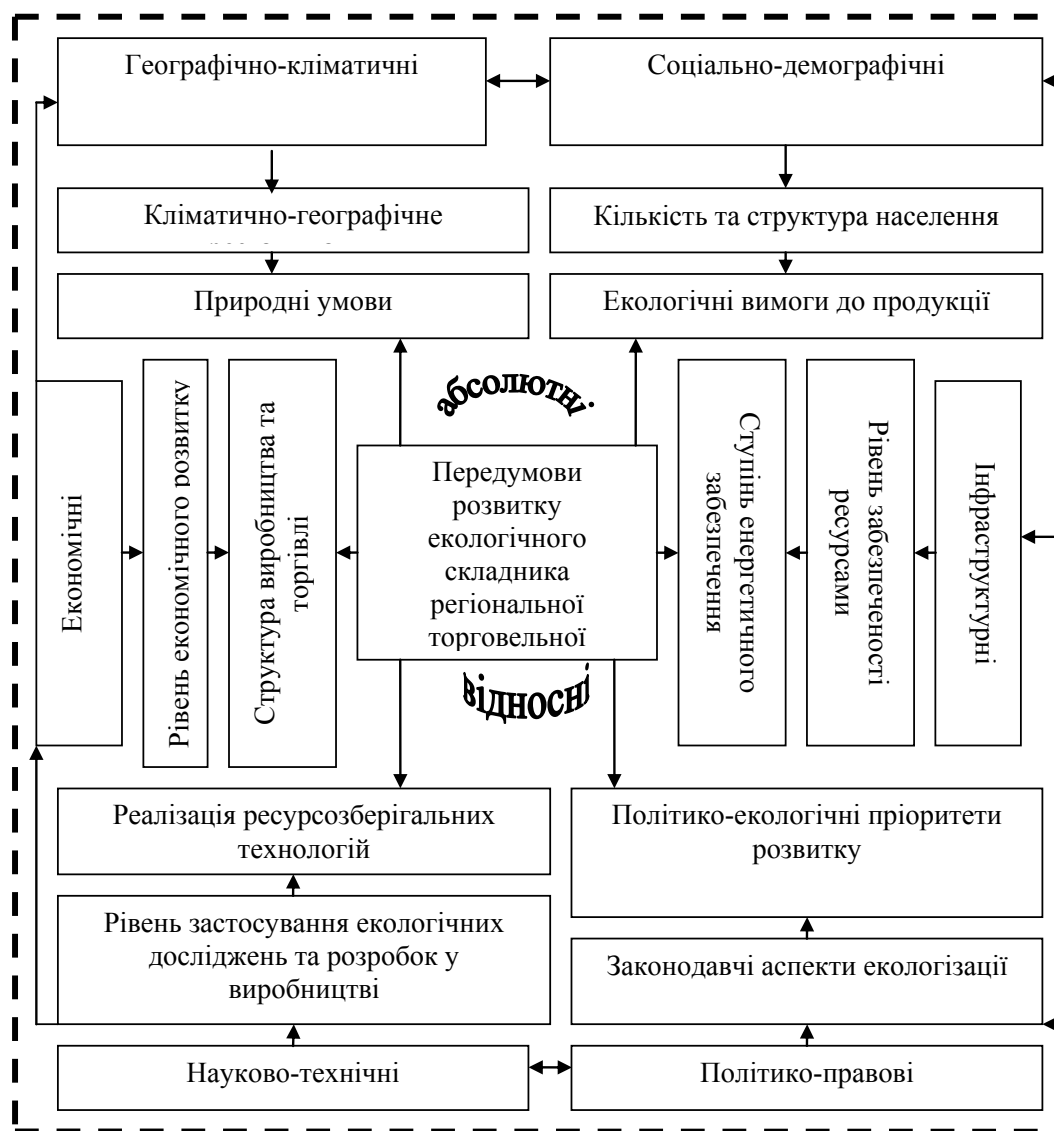

Рис. 1 Регіональні вектори впливу на розвиток міжнародної торговельної співпраці

Складено автором за матеріалами [1; 2]

Таблиця 1

Галузева структура провідних експортерів світу в 2015 році

Експорт сільськогосподарської продукції, млн. дол.	2015 рік	Експорт продукції паливної та гірничодобувної промисловості, млн. дол.	2015 рік	Експорт готових виробів, млн. дол.	2015 рік
ЄС (в межах об'єднання)	583 458	ЄС (в межах об'єднання)	439 276	ЄС (в межах об'єднання)	4 240 224
ЄС (за межами об'єднання)	156 425	ЄС (за межами об'єднання)	136 237	ЄС (за межами об'єднання)	1 599 072
США	160 797	Російська Федерація	229 508	Китай	2 145 738
Бразилія	80 000	Саудівська Аравія	155 515	США	1 125 761
Китай	72 532	США	141 761	Японія	545 076
Канада	63 594	Австралія	107 927	Корея	470 756
Індонезія	39 772	Канада	104 490	Гонконг	448 210
Таїланд	36 465	Норвегія	65 117	Мексика	311 807
Австралія	35 975	Катар	62 952	Сінгапур	265 752
Індія	35 378	ОАЕ	68 042		
Аргентина	34 558	Китай	54 485		

Джерело: Складено автором за матеріалами [4]

Напрями торговельної співпраці США з ЄС, Японією, Китаєм у 2015 році

Напрями торговельної співпраці	США – ЄС	США – Японія	США – Китай
Експорт, млрд. дол., в т. ч.: експорт сільськогосподарської продукції, %	272,2 4,4	65,1 18,6	116 4,2
Імпорт, млрд. дол., в т. ч.: імпорт сільськогосподарської продукції, %	426 4,7	138,5 0,4	482 0,9
Основні статті експорту	літаки устаткування фармацевтична продукція оптичні та медичні інстру- менти електричне устаткування	оптичні та медичні інстру- менти літаки електричне устаткування м'ясо	літаки електричне устаткування устаткування різне зерно, насіння, соєві боби
Основні статті імпорту	устаткування автомобілі фармацевтична продукція оптичне та медичне устат- кування органічні хімікати	літаки устаткування електричне устаткування оптичні та медичні інстру- менти літаки	електричне устаткування устаткування меблі та постіль іграшки та спортивне обладнання взуття

Джерело: Складено автором за матеріалами [3; 4]

значення для захисту навколишнього середовища і пом'якшення наслідків зміни клімату. Серед її учасників – США, Японія, Європейський Союз, Китай, а також Канада, Північна Корея, Сінгапур, Туреччина та ін. [6]. Переважно це країни, які є лідерами з виробництва екологічних товарів. Йдеться насамперед про товари, які безпосередньо сприяють захисту навколишнього середовища і пом'якшенню наслідків зміни клімату.

Сьогодні головними експортерами на європейському екологічному ринку є Німеччина, Франція та Великобританія, на які припадає 55% торгівлі екологічними товарами ЄС [7]. Найбільшими екологічними ринками у ЄС є Франція та Німеччина. США також є прихильником лібералізації торгівлі екологічними товарами та послугами, зокрема такими, як вітрові турбіни, фільтри для очищення води, сонячні водонагрівачі. За рахунок скорочення тарифів на екологічні товари вони можуть розраховувати на поліпшення доступу до технологій захисту навколишнього середовища [8].

Варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку світової економіки серед головних експортерів екологічних товарів і послуг на світовому ринку, крім США, Канади, Японії та країн – членів ЄС, є Китай, який за останні роки значно збільшив обсяги експорту. Основною причиною таких позитивних змін є визначення урядом Китаю стратегії зростання обсягу виробництва екологічно чистих товарів, що передбачає, зокрема, розвиток гідроенергетики, використання енергії вітру, сонячної енергії й енергії біомаси як умову підвищення конкурентоспроможності на ринку екологічних товарів та послуг.

По-друге, розроблення нормативно-правових засад забезпечення ефективної екологізації виробничо-торгівельного потенціалу. Показовим прикладом варто вважати досвід ЄС у забезпеченні регулювання екологічних засад розвитку суспільства. У ЄС розроблена раціональна структура регулюючих органів, що беруть участь у розробленні й реалізації екологічної політики. Законодавчі акти та правові норми є обов'язковими для виконання всіма країнами – членами ЄС. Законодавчі стандарти ЄС щодо обмеження імпорту також мають на меті забезпечити певний рівень екологічного захисту. У США на охорону навколишнього середовища спрямована дія федеральних

законів; крім них, у кожному штаті є свої закони, а також діють нормативні документи з охорони навколишнього середовища на рівні міст і округів. Провідне значення в регулюванні екологічних засад функціонування у США має Агентство з охорони навколишнього середовища. Поліпшенню екологічної ситуації в Японії значно сприяла структурна перебудова японської економіки і винесення промислових підприємств, особливо забруднюючих виробництв, за кордон.

По-третє, високий ступінь економічного розвитку дає можливість виділяти значні фінансові ресурси для реалізації екологічних ініціатив. Зважаючи на це, економічно розвинені країни характеризуються зростаючою динамікою закордонних інвестицій, натомість країни, що розвиваються, є донорами інвестиційних ресурсів (рис. 2):

У досліджуваних регіонах найбільші обсяги закордонних екологічно спрямованих інвестицій є характерними для Європейського Союзу та США. За період 2010–2015 рр. вони мали загалом зростаючу динаміку із незначним зменшенням внаслідок впливу світових кризових економічних явищ. Основним донором екологічних інвестицій серед провідних регіонів є Китай та ЄС. Значні обсяги іноземних інвестицій в екологічну сферу ЄС зумовлені значними фінансовими ресурсами, якими володіють члени об'єднання.

По-четверте, запровадження екологічного податку, основною метою якого є регулювання екологічних засад діяльності підприємств-виробників продукції, в тому числі експортної орієнтації, а також акумулювання фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані на подальший перспективний екологізаційний розвиток (рис. 3):

Таким чином, найбільшою у ВВП є частка екологічних податкових надходжень таких країн, як Німеччина та Великобританія, тобто держав – членів ЄС. Проте варто відзначити високі темпи зростання зазначеного показника у Китаї в період 2010–2015 рр.

По-п'яте, розроблення та застосування ресурсозберігальних технологій. Варто зауважити, що зростання обсягів попиту та пропозиції на світовому ринку змушує виробників товарів та послуг функціонувати в умовах жорсткої конкуренції. З одного боку, це викликає необхідність використовувати різноманітні методи та інструменти зниження

Рис. 2. Обсяги екологічно спрямованих інвестиційних проектів за групами країн у 2010–2015 рр.

Складено автором за матеріалами [4]

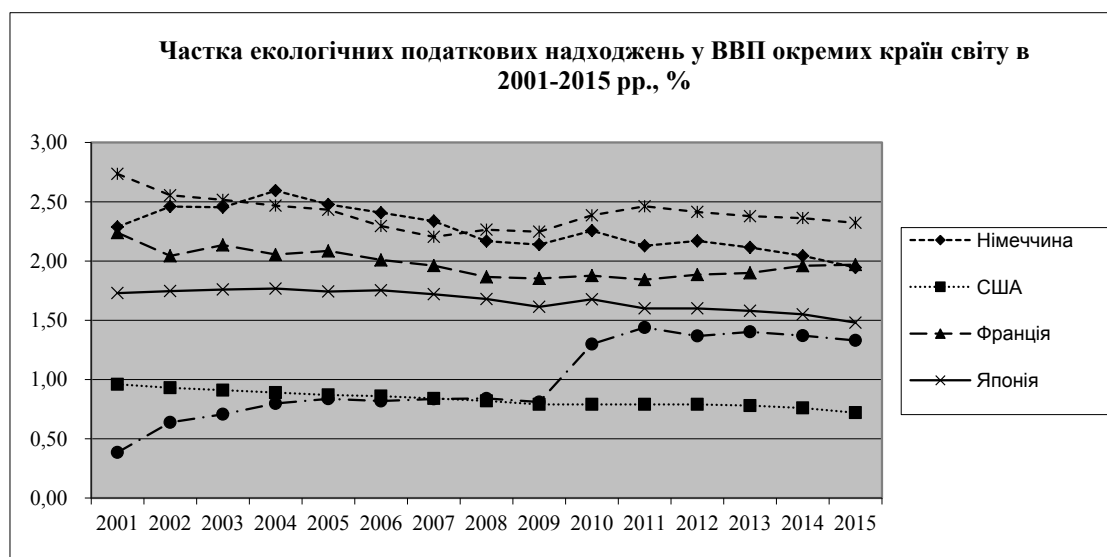

Рис. 3 Частка екологічних податкових надходжень у ВВП окремих країн світу в 2001–2015 рр.

Складено автором за матеріалами [5; 9]

виробничих витрат, що часто пов'язане з перенесенням виробництва з розвинутих країн на територію країн, що розвиваються, з більш прийнятними торговельно-економічними умовами, що може становити певну загрозу для екологічної ситуації на локальному рівні. З іншого боку, така ситуація змушує шукати шляхи підвищення конкурентоспроможності за рахунок оптимізації якості продукції, виготовлення її з екологічно чистої сировини та з дотриманням екологізаційних засад виробництва [10].

Важливе значення у зв'язку з цим мають умови виробництва, які різняться залежно від геополітичного розташування країн, рівнів економічного розвитку, обсягів природно-ресурсних потенціалів, а також способів природокористування. Йдеться насамперед про пошук ресурсозбережних технологій його розширення з метою зменшення негативного навантаження на природне серед-

овище [5]. За період 2010–2015 рр. найвища частка витрат на проведення зазначених заходів припадає на США та Японію, що зумовлено переважно високим рівнем їхнього технологічного та економічного розвитку. Водночас високі темпи росту витрат на екологічні дослідження та розроблення демонструє Китай, що пов'язано, на нашу думку, зі змінами в екологічній політиці цієї країни та швидкими темпами її економічного розвитку останніми роками.

По-шосте, застосування у виробництві відновлювальних джерел енергії, що має позитивний вплив на екологічні показники розвитку регіонів. Серед регіонів із найвищою часткою використання відновлювальної енергетики у забезпеченні виробничих процесів варто виокремити ЄС та Китай. При цьому варто відзначити, що темпи росту використання відновлювальної енергетики у період

2010–2015 рр. є значно вищими у Китаї, що відповідає загальним тенденціям розвитку регіону.

Висновок. Таким чином, визначальний вплив на розвиток міжнародної торговельної співпраці мають регіони, на які припадає найбільша частка зовнішньоторговельних операцій на світовому ринку. Саме їхні регіональні особливості екологізації торговельної взаємодії визначають глобальні тенденції розвитку екологічного складника міждержавної торговельно-економічної співпраці. Ці особливості пов'язані переважно із забезпеченням екологічних засад виробництва експортоорієнтованої продукції, а також створенням дієвого законодавчого підґрунтя торговельної співпраці в контексті екологічних перетворень сучасного світу. Серед основних регіональних особли-

востей екологізації міжнародної торгівлі варто відзначити зростання частки в обсязі експорту екологічних товарів, розроблення ініціатив щодо лібералізації торговельної співпраці, в тому числі у сфері екологічної продукції; реалізацію нормативно-правових засад забезпечення ефективної екологізації виробничо-торговельного потенціалу; високий рівень фінансування екологічних проектів; запровадження екологічного податку та використання податкових надходжень із метою оптимізації екологізаційних засад виробництва; розроблення та застосування ресурсозбережних технологій у створенні продукції; застосування у виробництві відновлювальних джерел енергії, що має позитивний вплив на екологічні показники розвитку світового господарства.

Список використаних джерел:

1. Купінець Л. Інструменти екологічної безпеки у міжнародній торгівлі / Л. Купінець, С. Харічков // Економіка України. – 2006. – № 4. – С. 71.
2. Daly H. Ecological economics: Principles and applications / H. Daly, J. Farley. – N.Y., 2010. – 544 p.
3. Trade profiles 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wto.org>.
4. UNCTAD Handbook of Statistics. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
5. Energy, transport and environment indicators. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>
6. Environmental goods agreement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.
7. Environmental goods and services sector. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>.
8. Trade in environmental goods and services: opportunities and challenges. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intracen.org>.
9. UNEP Year Book 2014: emerging issues in our global environment. – UNEP.- 71p.
10. Anderson K. Effects on the environment and welfare of liberalising world trade: the cases of coal and food // K. Anderson and R. Blackhurst (Editors). The Greening of World Trade Issues. – London: Harvester Wheatsheaf, 1992. – P. 145 – 172.

Анотація. Стаття посвячена дослідженню регіональних векторів впливу екологізації на розвиток міжнародних торговельних відносин. Визначені показники, що характеризують загальні умови економічного, енергетичного, демографічного, географічного розвитку, що впливають на екологічні особливості функціонування регіонів і формування їх торговельних орієнтирів. Доведено, що, незважаючи на глобальний характер процесів екологізації міжнародного торговельного взаємодіяння, спостерігаються певні регіональні особливості адаптації торгово-виробничих систем до умов сталого розвитку. Виділені регіони, які мають найбільше вплив на розвиток міжнародних торговельних відносин. Обґрунтовані основні орієнтири впливу вказаних регіонів на формування екологізаційних основ торгово-економічного співробітництва.

Ключевые слова: регіональні вектори впливу, екологізація, міжнародні торговельні відносини, торгово-економічне співробітництво, торгово-виробничі системи.

Summary. This paper is dedicated to investigation of regional vectors of influence of ecologization on development of international trade relations. It defines indicators characteristic of general conditions of economic, energy, demographical, and geographical development having impact on ecological specific features of functioning of regions and formation of their trade benchmarks. It proves that, regardless of the global nature of processes of ecologization of international trade relations, certain regional specific features are detectable in adaptation of trade and production systems to conditions of steady development. It distinguishes regions having the greatest impact on development of international trade relations. The paper substantiates basic benchmarks of influence of the said regions on formation of ecological principles of trade and economic co-operation.

Key words: regional vectors of influence, ecologization, international trade relations, trade and economic co-operation, trade and production systems.